

نگرش طالقانی به احکام و طرز برخورد با آن ها

علی خوشگو

باور طالقانی به احکام الهی، بخاطر آنست که احکام را در جهت آزادی و نجات انسان و جوامع اجتماعی و انسانی تعبیر می کند. او احکام را با توجه به شرایط زمانی و مکانی مورد ارزیابی قرار داده و به تعیین تکلیف با حکم مورد نظر در شرایط حاضر می پردازد.

طالقانی از آن جا که به قرآن به عنوان منبع اصلی توجه دارد به رجوع به سایر منابع فقهی نمی پردازد و با توجه به اجازه اجتهاد نگاهی منطقی و درست به احکام دارد.

در برخورد های طالقانی با احکام، ویژگی های زیر مورد توجه قرار گرفته است:

الف) برخوردی تحلیلی و منطقی و علمی است او به بررسی شرایطی که حکم در آن اجرا شده می پردازد، شرایط مدینه و عربستان و سنت هایی که پیامبر با آنها مواجه بوده احکام به صورتی سامان یافتند تا در افراط و زیاده روی آنان تعدیل و کاهش صورت پذیرد مثلاً مردان حق انجام ازدواج های نامحدود داشتند که قرآن آن را به ۴ زن به شرط رعایت عدل کاهش داد. همچنین مردان می توانستند زنان را بدون آنکه طلاق دهند به حال خود رها کنند قرآن مردان را وادار کرد این عمل ناپسند را رها کنند و زنان را طلاق گویند.

ب) احکام برای طالقانی، ابزار و وسیله نجات انسان اند. و عموماً با احکام از این زاویه برخورد و تعیین تکلیف می شود وقتی حکم یا احکامی با توجه به پیشرفت جوامع انسانی، دیگر پیشرفته و علمی نباشد به ارزیابی اصل قضیه در زمان نبی مبادرت می ورزد با اجتهاد و نوآوری ضمن آنکه از اصول کلی خارج نمی شود به اجتهاد می پردازد. از طرفی به نظر وی برخورد با احکام باید در شرایط صحیح اسلامی انجام یابد و به قول خود طالقانی به جای مبارزه با مجرم باید با جرم جنگید و زمینه های ایجاد جرم را از میان برداشت.

ج) او در دوران قدرت قشری گرایان سنتی حیات نداشت تا مشاهده کند که چگونه با اکراه و زور عقاید مردم را ویران می کنند و به پیاده کردن احکام شرعی می پردازند. البته سخن از احکام تنها دامن حوزه های علمیه و نهاد رسمی روحانیت را نمی گیرد بلکه روشنفکران نواندیش نیز باید به تعیین تکلیف با احکام قرآنی پردازند کاری که شریعتی درم، آ، ۱۰ انجام داد.

د) به نظر طالقانی در برابر ۷۵۰ آیه پیرامون شناخت هستی، تنها ۱۵۰ آیه فقهی و حکمی داریم و به نظر وی اگر ۷۵۰ آیه هستی شناسانه در باورها و ذهنها بنشیند ۱۵۰ آیه نیز جهت و سمت و سوی خود را خواهد یافت. او به تحمیل عقیده و اکراه در اندیشه و فکر باور نداشت و از آنجا که آزادسازی نیروی محرومین و محکومین باورد داشت در مواجهه با احکام نیز خشک و دگم نبود زیرا آرمان او پیاده کردن احکام خدا نبود بلکه احکام خدا را نیز برای نجات محرومین و رشد انسان ضروری می یافت.

آنچه در پرتو مشاهده می شود برخورد با ریشه ها در قصاص (برخورد زیر بنایی با زمینه های جرم به جای برخورد بامجرم) - برخورد علمی و اجتماعی با شراب - برخورد زمان شناسانه با احکام طلاق و ازدواج و... بود.

برخورد با ریشه ها در قصاص (برخورد زیر بنایی با جرم به جای برخورد با مجرم)

وی در بررسی قصاص برخلاف روایت سنتی به قطع دست دزد، سنگسار و یا کشتن قاتل و... نمی اندیشید بلکه باتکیه بر آیه یا ایها الذین امنو کتب علیکم القصاص فی القتل و یا... قصاص را بررسی و تعقیب قانونی و بریدن ریشه ها و رویش های جنایت تعبیر می کرد. (۱)

مخاطب مجموع کسانی اند که ایمان در افراد و اجتماعشان نفوذ یافته و تعالیم و مبانی و پیمانهایش پایه گرفته و باید در مقابل آسیب ها چون بدن زنده و حساس و مقاوم باشند... تا محیط اجتماع اسلامی را از ریشه ها و وروش های جنایت و شر پاک نگه دارد. (۲)

حکم قصاص در سایه برخورد با ریشه ها و رویشهای آسیب در یک جامعه ایمانی و آماده مد نظر طالقانی است طالقانی برخورد با مجرم را کارساز ندانسته به برخورد ریشه ای با جرم اصرار دارد در چنین دنیائی سران اجتماع و داعیان اصلاح از روی غفلت یا برای اغفال رژیم میسازند. قانون سازان برای مباشران جرم و آلت های جنایت پیوسته قانون و بند و ماده وضع می کنند و زندانها را برای تحدید جرائم توسعه میدهند و شمشیر و طناب و گلوله را برای سروگردان و مغز مباشرین جرائم (نه مسببین اصلی) تیز و محکم و جانگدازتر می کنند. اخلاقیون پی در پی مکتبهای اخلاقی جعل میکنند واعظان... مرشدان... اینها همه یا نمی خواهند یا نمی توانند سبب و علت اصلی جنایات و انحرافات و پوشانیدن آن است. (۳) جرم شناسی، مقوله ای پیچیده است که طالقانی به اصل ریشه یابی در آن عقیده دارد.

از نظر طالقانی در نظام های فاسد، مبارزه با مجرم و به زندان افکندن او وسیله ای برای مخدوش کردن سبب و علت اصلی جنایات و انحرافات و پوشانیدن آن است.

باحکم پیرامون حد زنا کاران یا قطع دست دزدان ، طالقانی نگاه جامع و تربیتی دارد. او برخلاف روایت سنتی و خشک، تازیانه بر سر زنا کاران،... نمی کوبد و از میان تمامی روش ها و راهکارهای قرآنی، برخورد خشونت آمیز و شکلی را گزینش نمی کند که چه بسا باعث تشدید اعمال خطا می شوند، بنابه نظر طالقانی در جرم شناسی اش چنین اقداماتی آن هم به صورت سنتی و هزار ساله یا از ضعف بینشی ناشی می شود و یابرای پوشاندن علت اصلی جنایات و انحرافات است.

طالقانی در برداشت آیه واللّاتی یاتین الفاحشه... آورده است که برخلاف نظر قشری گرا و راست، قرآن تنها به برخورد خشونت آمیز با مجرم اصرار ندارد بلکه مسیری از ۱ - برقراری حقوق انسانی برای زنان فاحشه خوانده شده ۲- راهکار تربیتی و مدارا گونه برای انتخاب راه درست را پیش روی آنان قرار داده است.

و اللّاتی یاتین الفاحشه من نسائکم فاستشهد و اعلیهن اربعه منکم فان شهدوا فامسکوهن فی البیوت حتی یتوفیهن الموت او یجعل الله لهن سییلا و آنان از زنان شما که کار بس زشتی ارائه می دهند پس چهار نفر از خودتان را برایشان گواه بگیرید، پس اگر گواهی دادند پس ایشان را در خانه‌ها نگاه دارید تا اینکه مرگ آنان را در یابد یا خدا راهی برای آنان پدید آورد .

به نظر طالقانی: بیشتر مفسران در این آیه الفاحشه را به معنای خاص زنا، و حکم فامسکوهن فی البیوت را منسوخ دانسته‌اند... در این آیه نه دلیل محکم و قانع کننده‌ای دارد و نه ناسخ صریح گویند: دومین آیه نور: الزانیه و الزانی فاجلدوا کل واحد منها مائه جلد... که بیان صریح حکم صد جلد تازیانه زدن به زن و مرد زنا کار است، حکم این آیه سوره نسا را نسخ کرده است. و او یجعل الله لهن سییلا را اشاره به آمدن آیه نور و نسخ این حکم فامسکوهن فی البیوت دریافته‌اند. با آنکه اگر نسخ کلی را در بعضی احکام صریح قرآن بپذیریم، نه به معنای شرایط تقییدی و تخصیصی، نسخ در دو حکمی روا است که با هم تعارض صریح داشته باشند و در حکم این دو آیه چنین تعارضی نیست. (۴)

طالقانی حکم آیه ۳ سوره نور را باعث نسخ این آیه ندانسته و معتقد نیست او یجعل الله لهن سییلا یعنی جاری کردن تازیانه بر بدن آنها، بلکه او یجعل الله لهن سییلا در نگاه طالقانی یعنی: راه نجات نامعینی را می‌سازند، که از کشانده شدن به سوی فحشایشان برهانند... بیدار شدن وجدان ایمانی و توبه و برگشت. (۵)

برخورد علمی و اجتماعی با احکام شراب

برخورد طالقانی با احکام شراب نیز برخوردی علمی، استدلالی و اجتماعی است اگر در اتمسفر و فضاها دهه‌های ۴۰ و ۵۰ چرخ زده باشید بازار مکاره شراب و میگساری را در آن روزگاران، برخورد عمیق و استدلالی را می‌طلبید و آزاد کردن نیروها و نفوس از قمارخانه‌ها و میخانه‌ها خود مقدمه آزاد سازی پتانسیل جوانان و مردمی بود که در آن حصارهای اجتماعی به چنگال سود جویی و هلاک افتاده بودند .

طالقانی برخلاف روال سنتی، در گوشه حجره‌ها و حوزه‌ها به محک دنیایی و آخرتی مقوله شراب پرداخت برای شراب حکم حد در دنیا و عذاب در آخرت صادر نکرد .

بلکه با استناد به منابع و مآخذ علمی یعنی تجربیات پزشکی و بهداشتی و مطالعات اجتماعی و نتیجه‌گیری از آن‌ماخذ، از آثار شوم این مایع سمی خبر داد و به بررسی آثار زیانبار آن در زندگی اجتماعی و اقتصادی پرداخت روش تحلیلی و استدلالی از سوی او کماکان در رابطه با سایر احکام و قوانین مشاهده می‌شود. وی با بررسی لانه‌های فساد و قمارخانه‌ها و با ارزیابی و شناخت کامل از درد به درمان‌ها و راه حلها می‌پردازد. نه آن که جاری ساختن حدود شرعی تنها راه حل وی برای برخورد با معضلات اجتماعی باشد (۵)

برخورد زمان شناسانه با احکام طلاق و ازدواج

به نظر صاحب پرتو قوانین و احکام طلاق و ازدواج، پیش از اسلام بسیار ظالمانه و بشدت به زیان زنان عرب بوده است و علاوه بر آنکه طلاق‌های بی قید و شرط از رسوم و عادات ستمگرانه عرب نسبت به حقوق زنان بوده زنان از حق انتخاب شوهر نیز محروم بودند: از رسوم و عادات ستمگرانه عرب نسبت به حقوق زن، بیش از طلاق‌های بی قید و شرط، ایلاء وظهار بوده: با سوگندی یا گفتن: انت علی کظهر امی = تو بر من چون پشت مادرم می‌باشی زن را برای مدتی محدود یا نامحدود از حق زناشویی و دیگر حقوق محروم میدانستند (۷)

از عادات و روشهای دوران جاهلیت عرب و دیگر ملل این بود که زنانرا به مصلحت سران قبیله یا خانواده از شوهر بازمیداشتند و بهر که میخواستند شوهر می‌دادند و زنان حق در انتخاب شوهر نداشتند (۸)

احکام مربوط به طلاق و ازدواج در قرآن آمده است تا با از میان برداشتن رسوم و عادات ستمگرانه عرب نسبت به حقوق زنان، احکامی ارائه دهد و حقوق آنان محفوظ بماند. در آیات سوره بقره (۲۲۵ تا ۲۳۳) و آیات سوره طلاق احکامی تبیین شده است که از نظر پرتو اعجاز‌آمیز و دقیق است و براساس حکم ایلاء وظهار مرد و زن باید تا ۴ ماه درنگ کنند و اگر با هم به سازش نرسیدند مرد نتواند به طور نامحدود زن را در حالت معلق نگاه دارد و زن با استفاده از حقوق قانونی خود از مرد جدا شود و حقوق انسانی و قانونی اش محفوظ بماند .

همچنین در آیات مربوط به انتخاب شوهر، از نظر پرتو، آیات آزادیبخش قرآن زنانرا برای شوهرنمودن و انتخاب شوهر، بشرط بلوغ و رشد و تشخیص مصلحت و مسئولیت آزاد گرداند. (۹)

پاورقی‌ها:

۱- سید محمود طالقانی. پرتوی از قرآن. شرکت سهامی انتشارات. ۱۳۴۲. جلد ۲. ص ۵۴.

۲- همان منبع

۳- همان منبع. جلد ۱ ص ۱۹۷-۱۹۸

۴- همان منبع. ۱۳۶۰ جلد ۴. ص ۱۰۸، ۱۰۷، ۱۰۶

۵- همان منبع. ص ۱۱۰

۶- همان منبع. جلد ۱. ص ۱۲۳-۱۲۶

۷- همان منبع. ص ۱۴۱

۸- همان منبع. ص ۱۴۹

۹- همان منبع.